

KUTATÁSI BESZÁMOLÓ*
KLEBELSBERG KUNO-ÖSZTÖNDÍJ
2022

A kutató neve	
Dr. Heltai Gyöngyi	
A kutatás témája	
Pók Ödön – Edmond Pauker (1887. 06. 01-1962. 05. 06.) újságíró (Népszava munkatárs, 1919-ben sajtódirektóriumi tag) majd New Yorki-i színházi ügynök magyar vonatkozású levelezése	
A kutatás helyszíne	
ország, város	USA, New York City
intézmény(ek)	Billy Rose Theatre Division, The New York Public Library for the Performing Arts és New York Public Library Manuscripts and Archives Division
A kutatás ideje	
2022. június 28. – 2022. augusztus 27.	
A kutatott gyűjtemények, az átnézett iratok, dokumentumok és a találatok rövid ismertetése (tételes találati jegyzék nélkül)	
A Billy Rose Theatre Divisionban, a New York Public Library for the Performing Artsban őrzött *T-Mss 1960-001 jelzetű Edmond Pauker Papers 116 dobozból áll (58 linear feet). Ez a gyűjtemény a következő részekből áll: Series I: Correspondence, 1915 -1957: 91 doboz, Series II: Scripts, 1910-1955: 20 doboz, Series III: Box Office Statements 1938 - 1954: 2 doboz, Series IV: Professional Papers, 1925-1950: 3 doboz. A dobozokban a dossziék (folders) abc sorrendben vannak elhelyezve. A színházi könyvtárban található gyűjteményből a Series I: Correspondence, 1915-1957 levelezésből kutatásom során döntően magyar vagy magyarnak tűnő nevekhez és intézményekhez kapcsolódó anyagokat néztem át. Végül 242 dossziét vizsgáltam és dokumentáltam, illetve jelöltem a részletes jegyzékben. Valójában néhányal több dossziét kértem ki és vizsgáltam át, mert a név magyarnak tűnt, de valójában nem volt az. Ebben az anyagban olyan külföldi kiadók és filmgyárak Pauker anyagában megjelenő dossziéit is átnéztem, ahol gyanítottam, hogy – mivel Pauker különösen karrierje első részében magyar szerzőket közvetített és képviselt, 10-15-néha 20% százalékos részesedésért – lehetnek magyar érdekeltségű anyagok. Az alábbi dossziékat/foldereket vizsgáltam, ezek anyagáról jegyzeteket készítettem és a magyar vonatkozású iratok egy részét lefotóztam. Az anyagok lelőhelyét, a dobozok és dossziék számát a csatolt, több mint 50 oldalas listában	

* Jelen beszámoló további szerkesztés nélkül kerül közzétételre az ösztöndíj adományozójának honlapján.

adom meg. A átvizsgált dossziékat, neveket az alábbiakban a katalógusban szereplő, sokszor hibás formában adom meg, ugyanakkor az általam készített részletes listában eredeti nevük és tevékenységük is feltárul. (Amennyiben ki tudtam deríteni, vagy feltételezni tudtam a levelezőpartner kilétét.)

A megvizsgált dossziék (nevek, intézmények): Abraham, Paul, Aczel, Beno, Adorjan, Andre, Agai, Bela, Agay, Denes, Agay, Iren, Alpar, Citta, Amerikai Magyar Nepszava, Andorka, Alex, Bach, Rudolf, Balla, Licci, Banyai, Alexandre, Banyai, George, Barcay and De Soos, Barcay, Eva, Bard, Julius, Bardos, Arthur, Bartha, Wanda, Bartsch, Hans, Bartsch, Hans, Bartsch, Hans, Bekessy, Imre, Belasco, David, Berko, Geza D. Biro, John, Biro, Lajos, Blumenthal, Ben, Bohem, Endre, Bojar, Andrea C., Boros, Laszlo, Boross, Elemer, Brodsky, Micholas, Brody, Iles, Bush-Fekete, L., De Soos, Andor, Diskai, Sandor, Egri, Lajos Newman, Endrey, Eugene, Faragoh, Francis Edwards, Farkas, Carl, Farkas, Nicholas, Fazekas, Imre, Fazekas, Louis, Feiks, Alfred, Feiks, Magda, Fejer, Erich, Feleky, Charles, Fellner und Somlo, Fenyő, Miksa, Ferdinandy, Mihaly, Fischer, Albert, Fodor, Ladislav, Fodor, Nandor, Fodor, Nicholas, Foeldes, Louis, Foldes, Arthur, Foldes, Emmerich, Foeldes, Eugene, Foldes, Joseph, Foldi, Mihaly, Fulp, Ilona, Gondor, Ferenc, Grunwald, Alfred, Hajos, Karl, Halasz, George, Hammerstein, Oscar, Hartvany, Lili, Hayos, Elizabeth, Heltai, Jenő, Herczeg, Geza, Herczeg, Geza, Hollo, Albert, Hungarian Theatre, Huscaz, Karoly, Huszar-Pufi, Charles, I Married An Angel, Ignotus, Hugo, Ince, Alexander, Incze, Alexander, Incze, Sandor, Indig, Otto, Izso, Felix, Jaray, Hans, Jarosi, Jenő, Javor Hevesi, Bella, Jeritza, Maria, Juhasz, William Patrick, Junga, Bela, Kadar, Endre, Kalman, Emmerich, Karithy, Frederick, Karloff, Boris, Katona, Victor, Keledi, Geza, Kelemen, Viktor, Kelen, E., Kiralfy, Alexander, Kormendi, Ferenc, Kormendi, Lajos, Kornitzer, Bela, Kostolany, Andre, Koszlolanyi, Dezso, Lakatos, Ladislav, Lakos, Alfred, Laszlo, Aladar, Laszlo, Joseph, Laszlo, Miklos, Laszlo, Miklos, Lazar, Irving Paul, Lengyel, Emil, Lengyel, Melchior, Lengyel, Melchior, Ligeti, Louis, Liliom, Liszt, Rudolph G., London Film & Corda, Lorand, Edith, Lovaszy, Marton, Lubitsch, Ernest, Lugosi, Bela, Lukas, Paul, Magyar, Miklos, Mannheimer, Albert, Mantica-Veszi, Margit, Marai, Alexander, Marischka, Hubert, Markush, Fred, Marta, Ungvari Nagy, Marton, Alexander, Marton, Andrew, Marton, George, Marton, George, Marton, George, Martos, Ferenc, Massey, Ilona, Matray, Maria, Meller-Balassa Rozsi, Mihaly, Bihari, Miller, Gilbert, Miller, Gilbert, Molnar, Ferenc, Nadas, family, Nagy, Oscar, Nagy, Vince, Neuman, Laszlo, Neumann, Alfred, Neumann, Egon, Nijinsky, Romola, Nova Irodalmi Intezet, Orbok, Attila, Ormos, L., Pallos, Esther, Pallos, Etienne, Pallos, Stephen, Pap, Karoly, Papp, Stephen, Paramount Pictures, Inc., Pascal, Gabriel, Pasternak, Joe, Pasztor, Arpad, Pasztor, Helen, Pauker, Family, Pauker John, Pauker, Perfumerie, Piscator, Maria & Erwin, Famous Players, The play is the thing, Pogany, Marcel, Polaty, Geza, Pongracz, E., Preminger, Otto, Pressburger, Emmerich, Racz, Frank, Ratkay, Marton, Reichardt, Max, Reinitz József, Rella, Paul, Remenyi, Joseph, Roboz, Imre, Roboz International Productions, Rodgers & Hammerstein, Rozsa, Miklos, Rozsavolgyi & Co., Rudyansky, Sandor, Sakall, S.Z., Sandor, Marton, Sarkadi, Leo, Sekely, Bela, Sekely, Steve, Solt, Andrew, Somlo, Charles, Somlo Films Limited, Somlo, Joseph, Somogyi, Paul, Stella, Adorjan, Szakall, Szoke, Szalai, Emil, Szatmari, Eugen, Szebenyei, Joseph, Szegedy, L., Szekely, Hans, Szekely, John, Szekely, Steven, Szenes, Belane, Szenes, Piroska, Szep, Erno, Szirmai, Albert, Tamas, Istvan, Tamas,

Stephan, Tarsulat, Franklin, Tauberg, Richard, The Theatre Guild, Tihany, Leslie, Torok, Maria L., Toth, Andre de, Trattner Helén, Twentieth Century Fox Film Corporation, Udvardy, Z.D., United Artists Corporation, Universal Pictures Company Inc., Vajda, Ernest, Vajda, John S., Vándor, Ferenc, Varadi, Tibor, Varconi, Victor, Varro, Paul, Vas, Ferenc, Vas, Steven, Vaszary, John, Vecsey, Armand, Vidor, Charles, Vince, Alexander. Vitez, Miklos, Volgyesi, Ferenc, Von Varady, S.S., Voyda Victor D., Zilahy, Lajos.

Összességében erről a színházi könyvtári anyagról elmondható, hogy sok fotót készítettem, és a fenti magyar vonatkozású dossziék magyar vonatkozású leveleit áttekintettem. Ugyanakkor az anyag részletes vizsgálatára, az anyag terjedelme miatt New Yorkban még nem volt mód. Azt is fontos megjegyezni, hogy mivel Pauker magyar színpadi szerzőket, színészeket, regényírókat, adott esetben újságírók képviselőjét is vállalta az USA-ban, amerikai filmgyárak, kiadók anyagai tartalmazhatnak további magyar vonatkozású anyagokat Pauker hagyatékában. A levelezés nyelvét, amit a részletes listában szintén megadtam, külön érinteni kell. Pauker nagyon intenzíven dolgozott, és ahogy többször említette, leveleit titkárnőjének angolul diktálta. Így gyakran angol nyelvű a magyar vonatkozású levelezés. De kevés szabadidejében, illetve kényes témák esetében Pauker is írt magyarul, sajátos kézírással, ceruzával, másolópapírra. De a másodpéldányt megőrizte. Német nyelvű levelek is vannak bőven, például a Kálmán Imre zeneszerzővel folytatott levelezés. A színházi tár leveleit a kutatóút első felében elég alaposan feldolgoztam, s mivel ennek a levelezésnek zöme egybeesik a két háború közötti nemzetközi szórakoztatóipar működésével kapcsolatos kutatásaimmal, rendkívül sok izgalmas anyagot találtam a magam számára. De az irodalmi, emigrációtörténeti szempontból jelentős levelezések mások kutatásaihoz is fontosak lehetnek. (Márai, Kosztolányi, Bárdos Artúr) Ugyanakkor ebben a gyűjteményben Paukernek számos olyan magyar származású kapcsolatát fedeztem fel, akik az USA kultúrában, tudományban jelentős szerepet játszottak, de én korábban nem ismertem tevékenységüket. Ez az anyag tehát amerikai-magyar kapcsolattörténeti szempontból is jelentős.

A New York Public Library, Manuscripts and Archives Edmond Pauker papers (1923-1959) tanulmányozására sokkal kevesebb időm maradt a színházi tárban tárolt levelezés kiterjedt volta miatt. Az ottani anyag kisebb részét tudtam áttekinteni, így ott a kutatást folytatni szeretném. A kéziratári Pauker gyűjteménybe tapasztalataim alapján a hosszú és intenzív levelezések anyagai kerültek át. Itt a dobozok sokkal nagyobb terjedelműek, mint a színházi gyűjteményben. A kéziratári Pauker anyagok a következő részekből állnak: Personal papers (személyes iratok) 1-4 doboz, Business papers (üzleti iratok) 5-9 doboz, Jelentős személyekkel való levelezés 10-14 doboz, jelentős filmstúdiókkal és színházi szervezetekkel való levelezés 15-16 doboz, Jelentős ügynökökkel, ügynökségekkel való levelezés 16-26 doboz, színdarabokkal, forgatókönyvekkel kapcsolatos levelezés, egyéb levelezés, jogi dokumentumok 27-28 doboz. Ebből a hatalmas anyagból most csak a magyar vonatkozású anyagok egy részét tudtam megvizsgálni, eléggé sietve, nem befejezve.

a/The New York Public Library, Manuscripts and Archives, Personal Papers/Személyes iratok Personal Correspondence/Személyes levelezés 1926-1959 Doboz 1 folder 1-22,

Ez Pauker személyes dokumentumainak egy része. Ebből felderíteni igyekeztem magyarországi családi kapcsolatait, mentalitását, amerikai családi és magán ügyintézési

technikáit, jellemző tulajdonságait. Ugyanakkor személyes dokumentumai sokkal nagyobb terjedelműek, ezek vizsgálatát folytatni szeretném.

b./Prominent correspondence/Neves személyekkel folytatott levelezés 1926-1942

Ebből megnéztem:

Doboz 10: folder 15-21 Biró Lajos, folder 24 Brody Sándor, folder 25 Bohém Endre

doboz 11: folder 1-7 Bús Fekete Ladislaus, folder 10 Cserepy Arzen

doboz 12: folder 1-2 Kálmán Emerich, folder 5-11 Korda, Alexander, folder 12-14, 16, Lengyel Melchior, folder 15 Miklós Vitéz.

A kutatás módszere

A fenti dossziékat/foldereket vizsgáltam meg, ezek anyagáról jegyzeteket készítettem és a magyar vonatkozású iratok egy részét lefotóztam. Az anyagok lelőhelyét, a dobozok és dossziék számát a csatolt, több mint 50 oldalas listában adtam meg, melyben az adott dosszié névadójának tevékenysége is feltárul. (Amennyiben a személy azonosítható volt.) Ezen kívül megadtam a levelezés nyelvét és jeleztem az anyag fontosságát.

A kutatási eredmények szélesebb közönséggel történő megismertetése (előadás(ok), publikáció(k) stb.)

A feltárt levelek és dokumentumok több szinten kapcsolódnak eddigi kutatásaimhoz. Az ösztöndíjas kutatóútról való visszatérésem után egy olyan publikációm jelent meg, mely kapcsolódott a kutatóút során tanulmányozott anyaghoz. László Miklós New Yorkban élő színpadi szerzőről van szó, akinek Paukerrel folytatott terjedelmes levelezését vizsgáltam. Megjelent publikációm adatai:

Heltai Gyöngyi, „A pesti bulvár(színház) mint bűvópatak a szocialista korszakban. . . : László Miklós és Kellér Dezső, valamint Kertész Sándor levelezése”. BETEKINTŐ: 2022. 3. pp 125-151 (2022)

Még kiutazásom előtt jelent meg, de szintén a transzatlanti magyar amerikai szórakoztatóipari kapcsolatok témához kapcsolódik az alábbi angol nyelven megjelent tanulmányom:

Heltai Gyöngyi, „An American Investor in the Theatre Industry of Budapest Ben Blumenthal (1883–1967): A Personal and Professional Biography.” HISTORICAL STUDIES ON CENTRAL EUROPE (2786-0930 2786-0922): 2 1 pp 162-189 (2022).

A kutatással kapcsolatos gyakorlati észrevételek (ide értve a leendő ösztöndíjasok számára hasznos tanácsokat)

Mindkét könyvtárban külön terem és speciális feltételek vonatkoznak a kéziratok kutatására. Általában elmondható, hogy a könyvtári kéziratok kutatás feltételei a New York Public Libraryban nagyon kedvezőek. Az olvasójegy ingyenes, online „intézhető” és a dokumentumok ingyenes fotózására is van lehetőség. Publikálásuk azonban komoly feltételekhez kötött. Az általam látogatott két kutatóterembe való beépítéshez, illetve a kéziratok gyűjtemények kutatáshoz az olvasójegy megszerzése után szintén online igényelhető ún. Special Collections Accountot kell szerezni. Majd a vizsgálni kívánt dobozokat a jelzet pontos megadásával szintén online kell kikérni. A kutatóterembe mindkét helyszínre a kívánt napokra helyet kell foglalni, szintén online. Magam a Edmond Pauker Papers gyűjteményen belül az általam kutatni kívánt, magyar vonatkozásúnak feltételezett

folderek/dossziék listáját a jelzetekkel mindkét kutatóterembe elküldtem a kutatás megkezdését megelőzően. Mindkét helyről azonnal választ, útmutatást és folyamatos segítséget kaptam. Mivel a színházi gyűjteményben összesen kb. 250 dossziét kértem ki, amiből végül 242 bizonyult magyar vonatkozásúnak, a kutatóteremben megtették, hogy a dobozokat folyamatosan készenlétben tartották számomra, hogy megfelelő ütemben tudjak haladni. Fotózni is lehetett, míg azonban a színházi gyűjteményben ki lehetett venni a dokumentumot a többi közül, addig a kéziratárban ez tilos volt, csak azt eredeti helyén hagyva lehetett lefotózni. Ez azt jelenti, hogy a háttérben gyakran látszik a képen a mögötte lévő dokumentumok sora. A kéziratárban minden nap dokumentálni kellett a lefotózott dokumentumok számát.

A New York-i kutatás rendkívül drága, annak ellenére, hogy maga a könyvtári kutatás ingyenes volt. A repülőjegy és a szállásköltség miatt annak javaslom, akinek - mint esetemben - a vizsgálandó anyag rendkívül fontos saját kutatási témája szempontjából. S ezért anyagi áldozatra is hajlandó.

Kelt: Hanoi, 2022. november 25.

kutató aláírása